

Doelen, lessen en beoordelen: één geheel

Constructive Alignment bij LO

Voor een logisch en krachtig LO-curriculum is het van belang dat er een goede afstemming is tussen de lesdoelen, de leeractiviteiten, en de wijze van beoordeling. Het onderzoek 'Een Punt voor Gym!?' lijkt er op te wijzen dat dit niet altijd het geval is.

TEKST LARS BORGHOUTS E.A. FOTO: HANS DIJKHOFF

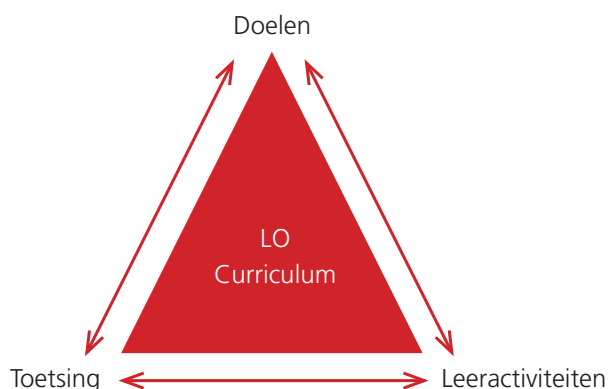
Stel je voor dat de sectie Engels op een middelbare school als een van de lesdoelen in een periode heeft gesteld: het verbeteren van de Engelse uitspraak van de leerlingen. De leraar Engels besteedt in de lessen vervolgens met name aandacht aan grammatica, en geeft hierover ook huiswerk op. Als afsluitende toets krijgen de leerlingen een schriftelijke toets tekstbegrip. Een belachelijk voorbeeld, uiteraard. We voelen allemaal aan dat er in dit geval geen goede afstemming is tussen de lesdoelen (uitspraak), de leeractiviteiten (grammatica), en toetsing (tekstbegrip). Die afstemming binnen het curriculum wordt in onderwijskundige termen ook wel 'constructive alignment' genoemd (Biggs 1996). Vrij vertaald: ontwerpafstemming. We zien (hopelijk) ook allemaal in dat zo'n afstemming van groot belang is om leerlingen effectief te laten leren. Want wanneer een leerling weet wat het doel is van

de lessen, in de les kan oefenen om dit doel te bereiken en er aan het eind ook getoetst wordt in hoeverre het doel is bereikt, geeft dat een duidelijke richting aan het leerproces. Wat voor Engels geldt, geldt natuurlijk even goed voor LO. Tenminste, wanneer we ervan uitgaan dat leerlingen bij LO iets moeten leren.

Leerdoelen van LO

Wat er geleerd moet worden bij LO staat omschreven in de verschillende kerndoelen en eindtermen. Die sluiten aan bij de meervoudige bekwaamheden zoals omschreven in Human Movement and Sports 2028 (Brouwer et al. 2011). Volgens dat consensus-document, dat is opgesteld door SLO, KVLO en de ALO's, moeten leerlingen in de les LO het volgende leren:

- *Bewegingsbekwaamheid*, oftewel bepaalde (senso-)motorische vaardigheden.
- *Regelbekwaamheid*, om in verschillende rollen deel te nemen aan sport en bewegen (zoals organisator, coach, scheidsrechter).
- *Omgangsbekwaamheid*, om rekening te kunnen houden met verschillen/elkaar.
- *(Zelf-)kennis en inzicht*, zoals spelinzicht, spelregelkennis, kennis over effecten van bewegen en kennis over zichzelf ('wat past bij me, wat kan ik wel en niet').
- *Samen verantwoord bewegen*, vanwege algemene normen en waarden, fair play, enz.
- *Plezier hebben in bewegen*, een voorwaarde om te leren en ook buiten school actief te zijn.

Wanneer je als vaksectie LO je curriculum in gaat vullen, zijn de kerndoelen en eindtermen

Een voorbeeld

Stel dat het leerdoel van een lessenreeks is: het ervaren van freerunning. Dat ervaren sluit dan vooral aan bij de bekwaamheid '(zelf-)kennis en inzicht'. In de eindtermen havo/vwo zou je dat kunnen scharen onder Domein E, bewegen en samenleving:

'De kandidaat kan op grond van inzicht in de kenmerken van het aanbod en in de eigen wensen en mogelijkheden ten aanzien van sportdeelname een bewuste keuze maken uit het aanbod aan sport en bewegen in de samenleving.'

In de eindtermen vmbo onder 'leervaardigheden':

'Kritisch reflecteren op opgedane ervaringen in relatie tot eigen wensen, motieven en mogelijkheden.', en:
'Oriënteren op de eigen sportloopbaan en eigen voorkeuren aangeven ten aanzien van bewegen en sport.'

het meest logische uitgangspunt. Hieraan moet je immers wettelijk gezien *minimaal* voldoen. De doelen zijn dus een gegeven. De bovenstaande bekwaamheden moeten allemaal expliciet terugkomen. Uiteraard heb je de vrijheid om accenten te leggen en om specifieke activiteiten te kiezen op basis van je visie, het type onderwijs, leerlingen enz. Maar wat je in de lessen doet, moet altijd bijdragen aan het bereiken van de leerdoelen die je hebt gesteld (voor die lessenreeks of periode). In de praktijk zien we dat in de lessen de nadruk meestal vooral ligt op bewegingsbekwaamheid. Vaak wordt er tijdens de lessen wel gelet op omgangsbekwaamheid, of krijgen leerlingen een taak bij het klaarzetten, scheidsrechter zijn, hulpverleners enzovoorts. Maar of vaksecties ook leerdoelen op papier hebben voor wat betreft deze bekwaamheden? En of ze echt *lesgeven* in omgangs- en regelbekwaamheden? Dat valt te betwijfelen. Ook kennis en inzicht komen er nogal eens bekaaid vanaf (behalve misschien spelregelkennis); bij LO wordt er over het algemeen niet zo veel 'theorie' aangeboden in de les, of als huiswerk. De indruk is dus dat leerdoelen en leeractiviteiten bij LO vaak

reg**el**bekwaamheid ▲

niet op alle bekwaamheden zijn afgestemd. De beoordeling moeten vervolgens weer aansluiten bij de leerdoelen en leeractiviteiten. Je zult dus bijvoorbeeld voor 'omgangsbekwaamheid' duidelijke beoordelingscriteria moeten opstellen, en met je sectie afspreken wanneer en hoe je die beoordeelt.

bij LO wordt er over het algemeen niet zo veel 'theorie' aangeboden in de les

In deze eindtermen gaat het dus uitdrukkelijk *niet* om het aanleren van technische of tactische bewegingsvaardigheden. Uiteraard moet daar in de les wel aandacht aan worden besteed en mee worden geoefend, maar het doel is ervaren, kennismaken, oriënteren, en kritisch reflecteren wat je ervan vindt. Wanneer

de lesinhoud moet aansluiten op de lesdoelen (en dat moet...) dan zul je dus als docent leerlingen aan het reflecteren moeten zetten, bijvoorbeeld door ze in de les te vragen wat ze vinden van freerunning, of ze vinden dat ze er zelf geschikt voor zijn, of ze het in hun vrije tijd zouden willen/kunnen doen, enzovoorts. Maar dat kan ook buiten de les: wanneer leerlingen die vragen beantwoorden als huiswerk, bijvoorbeeld in de vorm van open vragen of een reflectieverslagje. Wellicht kan dat al in een half a4-tje. Maar wanneer je er wat meer werk van wilt maken zouden ze zelfs informatie over freerunning (en filmpjes!) kunnen opzoeken op internet. Volgens de theorie van 'constructive alignment' moet de toetsing en beoordeling hierop logisch aansluiten. Omdat het doel is (zelf-)kennis en inzicht, toets je dus ook geen bewegingsuitvoering. In het voorbeeld is de huiswerkopdracht, in combinatie met aanwezigheid in de les, eigenlijk al genoeg 'bewijslast' dat ze kennis hebben gemaakt met freerunning en er kritisch op gereflecteerd hebben. Dat kan beoordeeld worden met een cijfer, maar misschien ook als een voorwaardelijkheid worden opgenomen (handelingsdeel; je moet het gedaan hebben anders krijg je geen cijfer voor LO). Of met huiswerkopdrachten van andere onderdelen in een (s)portfolio of werkboek worden opgenomen, dat één of twee keer per periode wordt beoordeeld, al dan niet gekoppeld aan een gesprek.

Constructive alignment in de praktijk

Je toetst dus de kennis, inzichten en vaardigheden zoals beschreven in kerndoelen en eindtermen. De meervoudige bekwaamheden zijn daarbij sturend: beoordelen we al deze aspecten?, op welke wijze?, hoe vaak?, enz. Hoe meer belang je hecht aan een kerndoel, eindterm of bekwaamheid, hoe sterker het vertegenwoordigd zou moeten zijn in je lessen,

toetsing en beoordeling. Maar ze zouden allemaal ergens aan bod moeten komen in het curriculum. Wanneer je bijvoorbeeld alleen maar bewegingsvaardigheden toetst, of in de les alleen maar feedback geeft op bewegingsvaardigheden, betekent dit dat je (onder andere) 'regelbekwaamheid' niet voldoende afdekt. Ook voor regelbekwaamheid moet je doelen opstellen, er ergens in het curriculum les in geven en het op een betrouwbare manier toetsen. Doelstellingen, lesinhouden en beoordeling dienen daarbij dus steeds een logisch geheel te vormen.

Hoe meer belang je hecht aan een kerndoel, eindterm of bekwaamheid, hoe sterker het vertegenwoordigd zou moeten zijn in je lessen, toetsing en beoordeling

In het landelijk onderzoek 'Een Punt voor Gym!?' is de huidige beoordelingspraktijk in de LO in kaart gebracht. De docenten van tweehonderdzestig VO-scholen vulden een online enquête in over hoe, wat en waarom ze toetsen (Borghouts and Slingerland 2014).

In tabel 1 is het antwoord te zien op de vraag: welke onderdelen worden op uw school beoordeeld bij de toetsing en beoordeling van leerlingen voor LO?

Uiteraard zeggen de percentages in de tabel niets over hoe vaak één en ander wordt getoetst (dan zou de vragenlijst wat te ingewikkeld geworden zijn), maar wat bijvoorbeeld wel opvalt is dat slechts 34% kennis en inzicht beoordeelt. Dat is nog minder dan het percentage dat 'correcte kleding' zegt te beoordelen! Ook aanwezigheid en actieve deelname tellen vaak mee. Vanuit het oogpunt van 'constructive

Aspect	Percentage dat aangeeft dat aspect meetelt
Inzet	96%
Spelinzicht	90%
Actieve deelname	90%
Sociaal gedrag	90%
(Sensio-)motorische vaardigheid	90%
Fitheid	81%
Regelvaardigheden	75%
Hulpverlening	72%
Aanwezigheid	54%
Correcte kleding	48%
(Zelf-)kennis en reflectie	34%
Anders	3%

Tabel 1: aspecten die meetellen bij de beoordeling van LO.

Belangrijk doel vind ik...	Volledig eens
leerlingen (senso)motorische vaardigheden aanleren.	66%
leerlingen regelvaardigheden aanleren, om in verschillende rollen deel te kunnen nemen aan sport- en bewegingssituaties.	51%
leerlingen leren op een adequate wijze en respectvol met anderen om te gaan in sport- en bewegingssituaties.	90%
leerlingen kennis en inzicht bijbrengen met betrekking tot sport en bewegen.	55%
leerlingen plezier laten ervaren in sport en bewegen.	92%
leerlingen fysiek fitter maken.	16%
leerlingen bij zichzelf passende sport- en bewegingsactiviteiten laten vinden.	45%
leerlingen fysiek actief te laten zijn onder schooltijd.	60%

▲
Tabel 2: belangrijke doelen van LO volgens docenten; het percentage dat het 'volledig eens' is met het betreffende doel.

Medeauteurs zijn Gwen Weeldenburg, Menno Slingerland, Gertjan van Dokkum.

Ze zijn allen docent bij Fontys Sporthogeschool.

Bronnen

Biggs, J. 1996. "Enhancing teaching through constructive alignment." *Higher education* 32 (3):347-64.

Borghouts, L., and M. Slingerland. 2014. "Kwaliteit van Beoordeling binnen LO." *Lichamelijke Opvoeding* 4:12-3.

Brouwer, B., A. Aldershof, H. Bax, M. Van Berkel, G.J. Van Dokkum, M.J. Mulder, and J. Nienhuis. 2011. "Human Movement en Sports in 2028." In. Enschede: SLO.

Dokkum, G.v. 2011. "Het 'Beoordelingspectrum' en een pleidooi voor adaptief beoordelen binnen de LO." *Lichamelijke Opvoeding* 6:23-5.

Contact:

l.borghouts@fontys.nl

alignment' moet je je afvragen of deze zaken niet eerder een voorwaarde zijn om iets te leren, dan datgene dat daadwerkelijk geleerd moet worden. Dat geldt ook voor het aspect dat het hoogste scoort: 'inzet'.

Wanneer een leerling, voor welk vak dan ook, iets met veel inzet doet, zal het leereffect groter zijn dan wanneer de inzet laag is. Het is echter het leereffect dat je wilt meten. Vaak wordt het inzetcijfer bij LO gehanteerd om te compenseren voor de grote verschillen in motorische aanleg. Dit is volgens de theorie van constructive alignment een vorm van valsspelen. Inzet is immers niet het leerdoel. Beter kun je de eigenlijke beoordeling aanpassen aan het beginniveau, oftewel adaptief beoordelen (Dokkum 2011), of ervan uitgaan dat de mindere beweging kan compenseren doordat je ook de andere bekwaamheden regelmatig toetst!

Om een goed, op leren gericht LO-curriculum te hebben, is 'constructive alignment' van groot belang

Het is vanuit onderwijskundig oogpunt prima om met leerlingen het leerproces te evalueren, en daarbij te betrekken hoe hard ze eigenlijk hun best doen (of vooral h^oe ze hun best doen). Maar of je daar een cijfer aan kunt en wilt koppelen, is maar de vraag. De beoordeling ervan is namelijk bijna per definitie subjectief; hoe zie je aan iemand hoe hard die zijn best doet? Er zijn sporters bij wie alles er makkelijk uit lijkt te zien en er zijn er die altijd aan het 'sjouwen' zijn. Is de inzet van de eersten lager? En is dat slechter?

Vaak wordt met het 'inzetcijfer' echter ook iets anders bedoeld dan 'je best doen'. Bijvoorbeeld goed samenwerken, zelfstandig een spel op gang kunnen houden, enz. Dat zijn zaken die respectievelijk onder 'omgangsbekwaamheid'

en 'regelbekwaamheid' vallen, en dus is het zeer legitiem om die te beoordelen. Echter, wanneer je 'inzet' op die manier definieert en beoordeelt moet je ook daar duidelijke leerdoelen voor opstellen en criteria hebben voor de beoordeling. En aan die criteria in de lessen aandacht besteden, leerlingen laten oefenen, er feedback op geven, enz. In tabel 2 is te zien wat de docenten LO in het onderzoek als belangrijke doelen van hun lessen beschouwen. Een aantal van die doelen sluiten duidelijk aan bij de meervoudige bekwaamheden. 'Leerlingen fysiek fitter maken' sluit daar niet bij aan; gelukkig vindt een minderheid dat ook maar echt van belang. Maar wat dan wel weer opvalt is dat in tabel 1, maar liefst 81% aangeeft 'fitheid' mee te tellen in de beoordeling! Dan lijkt er geen sprake van 'constructive alignment'. Als iets geen leerdoel is, moet je het immers ook niet toetsen. Wat ook opvalt, is dat veel doelen maar rond de 50% of minder scoren, terwijl ze wel opgenomen zijn in de kerndoelen, eindtermen en meervoudige bekwaamheden. Dat betekent dus dat veel docenten de 'officiële' doelen van het vak niet volledig onderschrijven.

Conclusie

Om een goed, op leren gericht LO-curriculum te hebben, is 'constructive alignment' van groot belang. Het onderzoek 'Een Punt voor Gym?!' geeft aanleiding om te betwijfelen of die afstemming in Nederland wel altijd voldoende aanwezig is. Als vaksectie LO zou je bij het ontwerpen of aanpassen van je curriculum een schema kunnen maken waarin je uitwerkt hoe leerdoelen, leeractiviteiten en beoordeling op elkaar zijn afgestemd. Bijvoorbeeld per periode of leerjaar. De kerndoelen, eindtermen en meervoudige bekwaamheden zijn daarbij een voor de hand liggend startpunt, die verder uitgeschreven moeten worden naar concretere periode- en lesdoelen, toetsvormen en (als laatste?) lesinhouden. In dat ontwikkelproces staat telkens de vraag centraal: sluit het logisch op elkaar aan? ■